

## บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาถึงการแปรรูปของเศรษฐกิจ“ชุมชนหมู่บ้านในภาคกลาง” (โดยเน้นศึกษาหมู่บ้านในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา) นับแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการ คือ

**ประการที่หนึ่ง** ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งและความต่อเนื่องของเศรษฐกิจชนบทและเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้าน โดยเฉพาะเศรษฐกิจที่เน้นการเพาะปลูกข้าวในที่ราบภาคกลางในช่วงระยะเวลาที่เศรษฐกิจของประเทศได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีผลกระทบต่อพลังการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้าน

**ประการที่สอง** ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านตลาด การบริโภค ความหลากหลายของการผลิตและอาชีพเทคโนโลยีทางการเกษตร การใช้แรงงานในครัวเรือนและแรงงานรับจ้าง การย้ายถิ่น การปรับตัวของตลาดแรงงาน แหล่งที่มาของรายได้ ฯลฯ และศึกษาถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวต่อเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้าน

**ประการที่สาม** ศึกษาถึงอิทธิพลของภาคเศรษฐกิจเมืองโดยเฉพาะ “กรุงเทพฯ” มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้าน

**ประการที่สี่** ศึกษาถึงลักษณะพิเศษของเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านในการดำรงอยู่ ปรับตัว และต่อสู้กับระบบทุนนิยมในด้านต่าง ๆ

จุดเน้นของงานวิจัย คือ ลักษณะการปรับตัวและต่อสู้กับระบบทุนนิยมของเศรษฐกิจครัวเรือนและเศรษฐกิจชุมชนในระยะเวลาที่เศรษฐกิจของภาคกลางได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรม ระยะเวลาของการศึกษาเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านมีอยู่ 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงที่ 1 : ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (ก่อนปี ค.ศ.1945) ช่วงที่ 2 : ช่วงปี ค.ศ.1945 – 1985 และช่วงที่ 3 : ช่วงปี ค.ศ.1985 – ปัจจุบัน (2002)

### ผลงานศึกษาพบว่า :

(1) เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นระบบเศรษฐกิจที่มี “ผลิตภาพการผลิตและรายได้” อยู่ในระดับสูง ระดับรายได้และอัตราค่าจ้างโดยเฉลี่ยของชาวบ้านสูงกว่าแรงงานไร้ฝีมือชาวจีนในกรุงเทพฯ ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อระดับรายได้และอัตราค่าจ้างในระดับสูงของหมู่บ้านคือผลิตภาพการผลิตของแรงงานอยู่ในระดับสูง เพราะประชากรเมื่อเทียบกับพื้นที่อยู่ในระดับต่ำ (แม้ว่าผลผลิตต่อไร่จะต่ำ แต่ผลผลิตต่อแรงงานก็อยู่ในระดับสูง) ระดับรายได้และค่าจ้างสูงของหมู่บ้านโดย

เปรียบเทียบกับเมือง เช่น กรุงเทพฯ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดให้แรงงานทำงานในหมู่บ้านและกิจกรรมหลักทางเศรษฐกิจคือ การปลูกข้าวเป็นสำคัญ และข้าวเป็นแหล่งการจ้างงานที่ใหญ่ที่สุดในขณะนั้น ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น การอพยพย้ายถิ่นจากหมู่บ้านเพื่อหางานทำในเมืองโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ จึงมีน้อยมาก เศรษฐกิจหมู่บ้านจึงเป็นฐานสำคัญของคนไทยเป็นสำคัญ ในขณะที่การพัฒนาเศรษฐกิจนอกภาคเกษตรกรรม เช่น ในกรุงเทพฯ และเมืองอื่น ๆ จึงขึ้นอยู่กับแรงงานชาวจีนอพยพเป็นสำคัญ เศรษฐกิจข้าวและวัฒนธรรมข้าวมีผลต่อการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้าน เนื่องจากข้าวเป็นพืชที่ใช้แรงงานในการผลิตอย่างเข้มข้น และมีขั้นตอนในการผลิตมากมาย ดังนั้นการปลูกข้าวจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากเพื่อนบ้านในการสร้างकुคลอง สระน้ำ เขื่อน และประตูระบายน้ำ เป็นต้น การปลูกข้าวจึงเป็นกิจกรรมการผลิตที่ต้องอาศัยการควบคุมโดยชุมชนเป็นสำคัญ การแลกเปลี่ยนแรงงาน (ลงแขกเกี่ยวข้าว) จึงมีการใช้กันอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะพื้นที่ ๆ เศรษฐกิจการค้าเข้ามามีบทบาทน้อย เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านขึ้นอยู่กับปลูกข้าวในภาคกลางจึงมีลักษณะการผลิตของเกษตรกรรายย่อยแบบเน้นการใช้แรงงานครัวเรือน (หรือใช้แรงงานรับจ้างในไร่นาเป็นจำนวนน้อย) และไม่เน้นการผลิตเพื่อการค้าในหลายพื้นที่ของหมู่บ้านในภาคกลางผลิตข้าวเพื่อส่วนเกินเพื่อขายหลังจากใช้บริโภคภายในครัวเรือนมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

(2) เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปี ค.ศ.1985 มีการแปรเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจไปในหลายลักษณะ เมื่อเปรียบเทียบกับระยะเวลาก่อนหน้านั้น การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ได้แก่ การกระจายการผลิตจากข้าวไปสู่การผลิตการเกษตรที่หลากหลายมากขึ้น รวมทั้งการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรไปสู่ภาคเกษตรกรรมอย่างช้า ๆ แบบแผนการบริโภค การขยายตัวของถนนทางหลวงและการติดต่อสื่อสาร การเปลี่ยนแปลงการใช้แรงงานจากแรงงานครัวเรือนสู่แรงงานรับจ้าง เป็นต้น แม้ว่าอัตราการเพิ่มของประชากรในหมู่บ้านจะเพิ่มขึ้นในระดับสูงในทศวรรษ 1940 ถึงทศวรรษ 1960 รวมทั้งรัฐบาลได้เก็บภาษีการส่งออกข้าวในระดับสูง ซึ่งส่งผลกระทบต่อลดลงของราคาข้าว การขยายตัวของภาคเกษตรกรรมก็ยังอยู่ในระดับสูง เพราะด้วยลักษณะของพื้นที่ดินเหลือเฟือและการเพิ่มขึ้นของการส่งออกสินค้าเกษตรกรรม เกษตรกรได้ขยายเนื้อที่ดินทำกินและกระจายการผลิตสินค้าทางการเกษตรนอกจากข้าว อาทิเช่น มันสำปะหลัง อ้อย พัก และผลไม้ พื้นที่เพาะปลูกต่อหัวเพิ่มขึ้น ผลผลิตการผลิตของภาคเกษตรกรรมในภูมิภาคภาคกลางสูงกว่าภูมิภาคอื่น ๆ อย่างไรก็ตามด้วยระดับข้าวราคาค่อนข้างต่ำ ประกอบกับผลผลิตการผลิตในภาคเกษตรกรรมค่อนข้างต่ำโดยเปรียบเทียบกับภาคเกษตรกรรม สมาชิกของครัวเรือนเกษตรกรรมบางส่วนได้อพยพย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานที่เมืองหรือทำงานนอกภาคเกษตรกรรม นับแต่ทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา ภาคเกษตรกรรม

ในภาคกลางได้รับประโยชน์จากการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของรัฐบาล อาทิเช่น การก่อสร้างถนนทางหลวง ชลประทาน ตลอดจนการใช้พันธุ์ข้าวให้ผลผลิตสูง ส่งผลให้พืชผลทางการเกษตร เช่น ข้าว สามารถผลิตได้มากกว่า 1 ครั้งต่อปี ส่งผลให้แรงงานในการทำการเกษตรเริ่มขาดแคลน เกษตรกรบางส่วนเริ่มหันมาใช้เครื่องจักรเพื่อทดแทนแรงงาน รวมทั้งปรับปรุงเทคนิคการผลิตเพื่อเป็นแบบประหยัดแรงงานมากยิ่งขึ้น การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของกรุงเทพฯ นับแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมาก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านในภาคกลาง โดยเฉพาะการดึงดูดแรงงานออกจากหมู่บ้าน รวมทั้งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตลาดภายในหมู่บ้าน อุตสาหกรรมพื้นบ้านเริ่มลดน้อยลง เพราะสินค้าอุตสาหกรรมจากกรุงเทพฯ เริ่มเข้ามาตีตลาด อิทธิพลของกรุงเทพฯ ก่อนปี ค.ศ. 1985 มีผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในหมู่บ้านเป็นอันมาก เพราะกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางของความทันสมัยของประเทศ กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมการส่งออกและทดแทนการนำเข้า ภาคบริการ เช่น ธนาคาร โรงแรม ตลอดจนท่าเรือที่ใหญ่ที่สุด ประชากรในกรุงเทพฯ เมื่อคิดเป็นสัดส่วนของประชากรทั้งประเทศและประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองได้เพิ่มขึ้น

แม้ว่าเศรษฐกิจหมู่บ้านก่อนปี ค.ศ. 1985 จะมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในหลาย ๆ ด้าน แต่การเปลี่ยนแปลงโดยรวมก็เปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ และมีขอบเขตจำกัด เช่น การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม แม้ว่าจะระยะเวลาจะล่วงเลยมาถึงปี ค.ศ. 1980 ประมาณว่าร้อยละ 90 ของประชากรในภาคกลาง (ยกเว้นกรุงเทพฯ) อาศัยอยู่ในเขตชนบท และในจำนวนนี้ร้อยละ 60-70 มีอาชีพเป็นชาวนา แม้ว่าการแลกเปลี่ยนแรงงานหรือลงแขกได้เริ่มลดความสำคัญลงและเริ่มหายไป แรงงานรับจ้างก็เพิ่มขึ้นอย่างเชื่องช้า ผู้ประกอบอาชีพทางการเกษตรคือ ผู้ทำธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง และแรงงานช่วยธุรกิจในครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้างเป็นแรงงานส่วนใหญ่ของแรงงานในเขตชนบท นอกจากนี้แม้ว่าจำนวนประชากรจะเพิ่มขึ้นหลังทศวรรษ 1960 แรงงานยังสามารถขยายเนื้อที่เพาะปลูกได้ สัดส่วนของรายได้จากกิจกรรมทางการเกษตรสูงกว่ารายได้จากกิจกรรมนอกภาคเกษตร การย้ายถิ่นของแรงงานจากหมู่บ้านเข้าสู่เมืองก็มีจำนวนน้อยและมีลักษณะเป็นฤดูกาล เมื่อเสร็จงานในเมืองแรงงานย้ายถิ่นเหล่านี้ก็เดินทางกลับหมู่บ้าน มีแรงงานจำนวนน้อยมากที่ทำงานในลักษณะถาวรในโรงงานอุตสาหกรรมในภาคกลาง เมืองในภาคกลาง (ยกเว้นกรุงเทพฯ) จึงเป็นเมืองขนาดเล็กและการเพิ่มขึ้นของประชากรเมืองเป็นไปอย่างช้า ๆ เพราะขาดอุปทานของแรงงานจากหมู่บ้านนั่นเอง แม้ว่าจะรับรายได้ของครัวเรือนในหมู่บ้านจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเนื่องจากการขยายตัวของตลาด การขยายตัวของกิจกรรมนอกภาคเกษตรกรรมในหมู่บ้าน เช่น ร้านขายของชำ ร้านจำหน่ายอาหาร ร้านซ่อมรถมอเตอร์ไซด์ และแทรกเตอร์ ร้านซ่อมวิทยุและโทรทัศน์ก็มีขอบเขตที่จำกัดยิ่ง

(3) เศรษฐกิจหมู่บ้านช่วงปี ค.ศ. 1985 – 2002 ได้มาถึงทางแยกที่สำคัญ มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านมากมาย โดยเฉพาะในช่วงเร็ว ๆ นี้ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เช่น การพัฒนาอุตสาหกรรม การใช้ที่ดิน แบบแผนการบริโภค ได้มีผลต่อการคุกคามหมู่บ้าน มีข้อจำกัดที่ดินของการขยายที่ดินทำกินซึ่งมีผลให้การขยายเนื้อที่เพาะปลูกไม่สามารถกระทำได้อีกต่อไป การพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างขนานใหญ่มีเพียงแต่กระจุกตัวในกรุงเทพฯ เท่านั้น แต่ทว่าได้ขยายตัวไปสู่พื้นที่อื่น ๆ ในภาคกลางด้วย ภาคอุตสาหกรรมและบริการในเมืองได้ดึงดูดแรงงานคนหนุ่มสาวจากไร่นาเข้าสู่โรงงานและสำนักงาน มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ในช่วงปี ค.ศ. 1988 – 1998 กำลังแรงงานในภาคเกษตรกรรมในภาคกลางลดลงอย่างรวดเร็ว จาก 3.5 ล้านคน เหลือเพียง 2.5 ล้านคน สัดส่วนของประชากรที่อาศัยอยู่ในภาคเกษตรกรรมลดลงจากร้อยละ 70 ของประชากรทั้งหมดในปี ค.ศ. 1960 และเหลือเพียงร้อยละ 50 ในปี ค.ศ. 2000 (สัดส่วนของประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทลดลงจากร้อยละ 90.8 ของประชากรทั้งหมดในปี ค.ศ. 1980 เหลือเพียงร้อยละ 65.5 ในปี ค.ศ. 2000) การขยายตัวของโอกาสในการทำงานในเมือง การเพิ่มขึ้น ระดับการศึกษาและทักษะของแรงงานในหมู่บ้าน รวมทั้งความแตกต่างระหว่างรายได้และค่าจ้างระหว่างเมืองกับหมู่บ้านเป็นปัจจัยสำคัญในการอธิบายการย้ายถิ่นของแรงงานจากหมู่บ้านเข้าสู่เมือง รายได้จากนอกภาคเกษตรกรรมเป็นส่วนที่สำคัญของรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนในหมู่บ้าน

นับแต่ปี ค.ศ. 1985 เป็นต้นมา บทบาทของภาคเกษตรกรรมในฐานะที่เป็นแหล่งการจ้างงานและรายได้ที่สำคัญของแรงงานในหมู่บ้านได้เริ่มลดบทบาทลง ในขณะที่บทบาทของนอกภาคเกษตรกรรมได้เริ่มเข้ามาแทนที่ อย่างไรก็ตามครัวเรือนเกษตรกรรมในหมู่บ้านเป็นจำนวนมากได้เริ่มปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเพื่อที่จะพยายามอยู่รอดและรักษาที่ดินในหมู่บ้านเอาไว้ ในปี ค.ศ. 2000 สัดส่วนของผู้ที่ประกอบอาชีพทำธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้างและผู้ทำงานในครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้างในเขตชนบทมีจำนวนสูงถึงร้อยละ 50 ของกำลังแรงงานทั้งหมดในเขตชนบท การขยายตัวของภาคเศรษฐกิจบริการ โดยเฉพาะกิจกรรมร้านค้ารายย่อย เช่น ร้านของชำ ร้านขายอาหาร ร้านซ่อมมอเตอร์ไซด์และแทรกเตอร์ ร้านซ่อมวิทยุโทรทัศน์และอุปกรณ์การไฟฟ้าต่าง ๆ ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว การขยายตัวเหล่านี้เกิดจากรายได้ที่ส่งมาจากสมาชิกในครัวเรือนที่อพยพย้ายถิ่นเข้าไปทำงานในเมือง กิจกรรมเหล่านี้ได้เพิ่มความสำคัญมากขึ้นในหมู่บ้านในฐานะเป็นการจ้างงานสำหรับครัวเรือนที่ใช้แรงงานของตนเอง(แรงงานที่ทำธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้างและแรงงานที่ช่วยธุรกิจครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง)ทำการผลิตซึ่งเป็นแบบแผนอันเก่าแก่ที่สืบทอดกันมา

ข้อค้นพบดังกล่าวข้างต้น แสดงว่า เศรษฐกิจครัวเรือนของหมู่บ้านยังคงเข้มแข็ง เพราะแม้ว่า

ครัวเรือนเกษตรกรในชนบทจะเปลี่ยนแบบแผนการทำงานไปสู่งานนอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น แต่ครัวเรือนเหล่านี้ก็ยังคงพยายามรักษาที่ดินทำกินในชนบทเอาไว้ ในแง่นี้ครัวเรือนที่เป็นชาวนาและผู้ใช้แรงงานรายย่อยยังคงไม่หายไปแต่ยังคงทำการผลิตสินค้าและบริการที่สำคัญอยู่ในหมู่บ้าน ครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยจึงเป็นแรงงานและผู้ประกอบการในกิจการร้านค้าธุรกิจขนาดย่อม นอกจากนี้ยังแสดงว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของภาคกลางในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันไม่ได้มีผลต่อการสร้างชนชั้นผู้ใช้แรงงานหรือกรรมกรในโรงงานเพื่อสนองต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างมีนัยสำคัญ โดยการดึงดูดแรงงานจากไร่ นา เพื่อทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมด้วยค่าจ้างที่สูงกว่าในเมือง การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจภาคบริการขนาดเล็กมีผลต่อการขยายตัวของกิจกรรมการผลิตในหมู่บ้านในรูปแบบการผลิตและธุรกิจที่แตกต่างกัน ธุรกิจเหล่านี้ได้ใช้แรงงานและทรัพยากรอื่น ๆ ในครัวเรือนเป็นปัจจัยการผลิตอันสำคัญ โดยใช้ทักษะและทุนในการประกอบการอยู่ในระดับต่ำ ในหลาย ๆ กรณีธุรกิจรายย่อยเหล่านี้ใช้ทักษะโดยอาศัยภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นต้น กล่าวโดยสรุป การพัฒนาเศรษฐกิจของภาคกลางจึงเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ควบคู่ไปกับการดำรงอยู่ของชุมชนหมู่บ้าน โดยที่สัดส่วนของผู้คนที่ทำมาหากินอยู่ในหมู่บ้านและภาคการเกษตรยังคงอยู่ในระดับสูง

## Abstract

This research explores the economic transformation of the villages in the Central Region of Thailand, especially in the Central Plain. The major focus is on the period from the post- World War II until the present. The primary aims of this study are:

Firstly, to explain factors which led to the continued strength of the rural sector, the continued strength of the Thai village, and the continued strength of traditional rice agriculture, at a time when the economy as a whole was fast changing and when the Central plain, especially was subject to the forces of economic change.

Secondly, to investigate changes which took place in various aspects of the village economy. These include the growth of the market, changing consumption patterns, rural diversification, changes in agricultural technology, migration, communications, the transition from family based employment to hired farm employment, labor market adjustment, and sources of income.

Thirdly, to determine exactly how the influence of Bangkok has impacted on villages: in what ways change sustains, and in what ways destroys, traditional relations.

Fourthly, to focus on the strategies used by the peasantry (especially the household economy) to cope with, adapt to, and confront growing capitalist relations. At root, we will investigate why capitalist penetration into the villages has been limited.

Central to the theme of argument here is the process of transition from an agricultural to an industrial economy. The main protagonist of this transition has been the family based village economy, forced to adjust to changes which have threatened the relative stability of centuries. We can, of course, see Thailand's case as part of the wider historical process ushered in by Britain's industrial revolution, where the challenges of industrialization disturbed and transformed traditional village life.

Here, the focus of our attention is the way in which some peasant families adjusted to the transition. Three broad periods of village economy in the Central Region can be distinguished: (1) the pre- second World War, (before 1945), (2) the period of

1945- 1985, and (3) 1985 –the present (2002).

The findings are as follows :

(1) Before the Second World War, the village economy was characterized by “high productivity and income”. Average incomes and wages in the villages were in excess of Chinese coolies in Bangkok. A major factor affecting the high level of incomes and wage rates was the scarcity of labor in the rural areas and the relatively high productivity of Thai agriculture in relation to labor input (although rice yields per rai were low, output per worker per hour worked was high) . The high level of income and wage rates earned by the rural workers meant that the opportunity cost of changing occupations from that of a rural farmer to an urban worker was also high. Labor pressure was not severe. The average peasant family could not only have relatively large land holdings, a very high rate of owner-occupancy (except villages adjacent to Bangkok such as in Rangsit ) but also sustained a reasonable livelihood while still enjoying significant leisure time. Rice remained the single most important product, the largest source of employment. Under these circumstances, there was a limited flow of labor from rural to urban areas. Hence, large-scale Chinese immigration played an important role in developing the non-farming occupations in Thailand in Bangkok and elsewhere. Another repository of the tradition was the village. Rice culture also contributed to this result. Since rice was labor intensive crop, there was need in nearly every village for an extensive system of ditches, dam, dikes, ponds, tunnels, and water gates. Since these could be constructed and maintained only by community effort their use was subject to community control. “Shared cooperative labor” (*long kaek*) was widespread especially the remote area where market economy was less developed. Family farming and the emphasis on rice production kept farming less commercial, characterized by small land holdings, and with a few agricultural wage laborers engaged as hired laborers in rice farming. In many parts of the Central Region, production for sale in the village was little beyond consumption.

(2) The period of 1945-1985 saw villages transformed rapidly by comparison to the earlier period. Transformation was seen in many aspects including rural diversification (commodity diversification, non-farm job diversification, slow shifts of rural labor to employment outside agriculture), changes in consumption patterns, improved communications, and a changed pattern of labor use from household labor to hired farm labor. Despite a high growth rate of population in the villages in the 1940s-1960s, and a heavy export taxation on rice that resulted in low rice prices, agricultural performance throughout the post war period was respectable. With still abundant unused land and the increased export orientation of the sector, farmers vigorously and successfully exploited the opportunities through land expansion and diversification into crops such as cassava, sugarcane, vegetables and fruits. Cultivated area per worker increased. Labor productivity and income in the rural Central region was higher than in other regions. But because farm-gate prices were low due to the export tax and because productivity was relatively low compared to the non agricultural sector, some villagers adjusted by migrating to towns or working in other non-farm activity. From the 1950s, the agricultural sector in the Central plain also benefited from some government developments projects including road construction, irrigation investment, and diffusion of high yielding varieties. As a result, multiple-cropping became possible and labor shortages began to emerge. The more dynamic farmers moved quickly to solve labor shortage via mechanization and adoption of less labor intensive techniques of production. The rapid growth of Bangkok in the post-war period also brought changes to villages in Central region, especially by attracting the rural migrants and expanding the market available to the villages. On the other hand, home industries in the villages declined with the increased availability of manufactured products from Bangkok. Until the mid 1980s, all the changes brought by modernization were concentrated on Bangkok. The industries of export-led growth, import –substitution industries, leading service sectors such as bank and hotels and so on were centered in Bangkok, Bangkok remained overwhelmingly the leading port, and Bangkok increased its share of both Thailand's population and urban population.



Although changes certainly took place in the villages, overall the village economy before the mid 1980s changed slowly. There was only slow shift from agricultural to non agricultural employment. As late as 1980, some 90 percent of population in the Central Region lived in rural areas (except Bangkok), and some 60-70 per cent of these worked as rice farmers. Although the traditional form of co-operative labor gradually disappeared, the number of rural wage laborers increased slowly. Farm own account and unpaid family workers were predominant, and there was still significant new land on the frontier until the 1980s. At the same time, population grew rapidly after the 1960s. The income share from agricultural activity earned by villagers remained higher compared to non –agricultural, migration from the village to city was still very limited and mainly seasonal. Typically when villagers finished working in towns, they returned to the village and there was only little labor working on the permanent basis in the industries in the Central Region. Under these circumstances, towns in Central Region (except Bangkok) grew very slowly, because of lack of supplies of labor from the countryside. Although there was a rise in income of the villages due to the expansion of the market, the growth of rural non-farm activities in the villages such as grocery stores, food stalls, motorcycle and tractor repair shops, television and radio repair shop was limited.

(3) The period of 1985-2002 has seen villages at a crossroads. The massive changes of recent years, which include not only industrialization, but changes to distribution, land usage, consumption patterns, threaten the village. There are clear signs that the long period of the extensive production of rice and upland crops in the Central rural agricultural areas due to the availability of land was coming to the end in the mid 1980s, while industrialization not only in Bangkok but also in the Central Region took place on a large scale. The industrial and service sectors drew the labor force, especially the young, from the fields to factories and offices. There was a rapid shift from agricultural to non agricultural employment. Between 1988-1998, the total labor force engaged in the agricultural sector in the Central Region declined sharply from 3.5 to 2.5

million. The share of agricultural population dropped sharply from 70 percent of the total population in 1960 to around 50 percent in 2000. (The share of population living in rural areas dropped from 90.8 percent of the total population in 1960 to 65.5 percent in 2000). The growth in job opportunities in urban areas, the growing proportion of skills and education of the villagers, and regional income and wage differentials were all significant factors in explaining the move from villages to cities. Increasingly life in the city and the countryside became divorced. Non-agricultural income constituted a substantial portion of total income.

Agriculture after the mid 1980s, as the major source of employment and income for the villagers, experienced a declining role. By contrast, non-farming expanded. However, many peasant families adjusted to the changes, and were able to survive on land. As late as 2000, employment as own-account workers and unpaid family workers in villages still generated almost 50 percent of the total labor force in rural areas in the Central region. The growth of service sectors, including especially small-scale activities such as grocery stores, food stalls, motorcycle and tractor repair shops, television, radio and electronic repair shops, small construction firms, and a host of artisan workshops was very spectacular. The growth of these activities was mainly sustained from remittances from the villages' migrants. Such activities have been increasingly important as major source of additional employment for traditional household workers (own account workers and unpaid family workers).

This finding suggests that the household economy in the villages is still strong, and peasant families turned their attentions to other forms of non-agricultural activity *in order to be able to survive on the land*. Indeed, it was at this point that the peasant-workers, far from disappearing, increasingly imposed themselves on the village economy. Peasants provided the workforce and often the entrepreneurship which lay behind the expansion of a multitude of new small businesses. What is interesting in historical terms is that the formation of this workforce does not correspond to the classic model for the creation of industrial working class. This model usually sees workers leave

farming due to agricultural modernization or else leave because of attractions of the higher wages in urban industries. The growth of small service activities in the village created a different structure of production and a different form of enterprise. The enterprises relied solely on family workers and the resources of the peasant family, and characteristic was the small capital and minimal level of skills required. In many ways the new forms of enterprise built on traditional skills and traditions, such as marketing and bargaining.

We conclude that economic development in the Central region saw not only the traditional village co-existing with industrialization, but being sustained by change. This point helps explain a notable and commonly mentioned feature of Thai economic development in the period of modernization, the continued high proportion of the population which has been retained in the village and agricultural sector generally.